

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ В УКРАЇНІ

Охріменко З. В.

*кандидат педагогічних наук,
завідувач лабораторії виховання готовності до ринку праці
Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Становлення і розвиток системи шкільної професійної орієнтації в Україні відбувалося протягом багатьох десятиліть, і, на відміну від зарубіжних країн, було обумовлено державною політикою. Саме тому, існує певна періодизація в розвитку системи вітчизняної професійної орієнтації. Можемо констатувати, що найбільш продуктивним етапом з часів незалежності України, був період початку і середини 90-х років. Саме, в той час було розроблено ряд теоретико-методологічних і прикладних основ професійної орієнтації в руслі виховного та розвивального підходів, які знайшли втілення в нормативно-правових документах (“Концепція професійної орієнтації учнівської молоді”, та “Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається”). Також характерним було активне впровадження ефективних форм і методів профорієнтаційної роботи (екскурсії на підприємства, зустрічі з фахівцями, колишніми випускниками, конференції, класні години, заняття в гуртках, факультативних курсах профорієнтаційного спрямування тощо).

Однак, кризові стани в економіці, зменшення виробництва, безробіття, відсутність фахівців, які б здійснювали виключно професійну орієнтацію молоді у закладах освіти, майже відсутня матеріальна підтримка системи шкільної професійної орієнтації, застаріле науково-методичне забезпечення тощо, поступово призвели до практичного занепаду шкільної професійної орієнтації, як цілісної, доступної та розгалуженої науково-практичної системи допомоги учню у професійному самовизначенні й професійному становленні.

Зазначене негативно вплинуло на процес професійного самовизначення учнів, внаслідок чого з'явилося таке явище, як відтермінування професійного самовизначення у часі на період навчання у ВНЗ. Сучасні старшокласники намагаються вступити до будь-якого закладу вищої освіти, щоб потім зорієнтуватися на ринку праці. ЗЗСО також переважно зорієнтовані на підготовку старшокласників до проходження зовнішнього незалежного оцінювання і вступу до вищих навчальних закладів. Навіть, щорічно публікуються рейтинги ЗЗСО, в яких висвітлюється кількість

учнів, що вступили до ВНЗ. При цьому поза увагою залишається готовність особистості працювати за обраним фахом.

З урахуванням викладеного вище, а також активізації процесу реформування сучасної освіти в Україні, з виокремленням профільної школи, вважаємо за доцільне окреслити певні аспекти, які на нашу думку, допоможуть осучаснити зміст шкільної професійної орієнтації і в повній мірі використати її потенціал для допомоги учню в усвідомленому та ефективному виборі професії.

Зважаючи на те, що успішність професійного самовизначення старшокласників залежить від включення рефлексивних механізмів учнів і полягає в усвідомленні себе, знанні вимог професій та вміння узгоджувати власні індивідуальні особливості з вимогами бажаної професії, що викликає у старшокласника ціннісні переживання і спонукає до самозмін, на наше переконання, профорієнтація має бути аксіологічно спрямованою. Адже, ціннісні орієнтації надають стійкості особистості, визначають принципи її поведінки, спрямовують інтереси і потреби, регулюють мотиваційну сферу в системі освіти [6, с. 14]. З цього приводу І. Волошук зазначає, що спрямованість старшокласників на вибір майбутньої професійної діяльності не можлива без формування системи їх професійних ціннісних орієнтацій та знань про цінності професії. Для того, щоб вибір майбутньої професії був самостійним та усвідомленим, його треба сприймати як особистісну значущість, цінність, тобто потребу яку потрібно реалізувати. Те, що не є особистісною значущістю, цінністю, не може бути для особистості поштовхом, мотивом до дії [1].

Важливість актуалізації ціннісної сфери особистості у процесі профорієнтації, на нашу думку, також пов'язана з тим, що ціннісні орієнтації є найважливішими елементами внутрішньої структури особистості, які формують її стійкість щодо своїх вимог, потреб, інтересів, зацікавлень. І відповідно, особистість, яка не має стійку систему ціннісних орієнтацій не може здійснити вдалий професійний вибір, адже вона не здатна відокремлювати особистісно значуще від другорядного.

Реалізація зазначеного можлива лише за умов розробки та впровадження ефективних стратегій допомоги учню у професійному самовизначенні, які є складовими цілісної профорієнтаційної технології, яка постає як сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, обумовлених її метою і завданнями, послідовністю їх реалізації, наявністю відповідного інструментарію [5, с. 22]. В профорієнтаційній технології принципово важливою стороною є позиція дитини, її ставлення, активність стосовно власного професійного самовизначення. Відповідно, профорієнтаційна технологія має базуватися на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу, якій складають форми, методи й прийоми, що відповідають таким

вимогам як діалогічність, діяльнісно творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення дитині необхідного простору свободи, для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів навчання і поведінки. Таким чином, важливим є створення такої стратегії яка б шляхом взаємодії внутрішнього (прагнення учня до самоудосконалення з урахуванням вимог майбутньої професії) і зовнішнього виховного впливу (система засобів профорієнтації) створювала умови для детермінації внутрішніх процесів особистості спрямованих на формування готовності до вибору професії в контексті професійного зростання на основі особистісно орієнтованої парадигми.

Результативність реалізації профорієнтаційних технологій обумовлена тим, наскільки вони будуть адаптовані до індивідуальних і вікових особливостей сучасних учнів. Базуючись на “Теорії поколінь” (Neil Howe & William Strauss), дослідники зауважують, що сучасні учні легко знаходять будь-яку інформацію за допомогою гаджетів. Таким чином, вони орієнтовані на швидкий результат і не готові довго чекати винагороди, легко адаптуються, люблять вчитися, швидко засвоюють нові знання. Великі обсяги інформації не становлять для них ніяких труднощів. Переважну більшість знань вони отримують з Інтернет-ресурсів. Однак, при цьому знання учнів достатньо поверхові. Сучасні учні досить волелюбні, їх не можна примушувати до будь-чого. Але при цьому їх потрібно постійно мотивувати [2; 4]. Зважаючи на зазначене, на нашу думку, зміст, форми і методи професійної орієнтації мають бути добре структурованими, інформативними, мотивуючими, творчими, цікавими, але при цьому короткочасними. Профорієнтаційні завдання потрібно формулювати чітко та детально. Навчальний матеріал має бути яскравим і візуальним. Завдання підлітки та старшокласники мають розв’язувати самостійно, але за умов постійного супроводу профорієнтолога.

Ще одним важливим аспектом без якого не можливо здійснювати повноцінну професійну орієнтацію є забезпечення профорієнтологів науково-методичними матеріалами, в яких висвітлюються особливості сучасного ринку освітніх послуг і ринку праці, розкривається зміст нових професій. Сучасні дослідники звертають увагу на те, що на ринку праці найближчим часом беззаперечно вплине розвиток сучасних технологій (технології штучного інтелекту, робототехніки, 3D друку, автономні транспортні засоби, біотехнології тощо), що позначиться на зайнятості працездатного населення, видозміні змісту деяких видів праці тощо [3]. Зазначене свідчить про те, що до процесу профінформації мають долучатися фахівці, які зможуть надавати аналітичну допомогу учню щодо динамічності ринку праці і перспектив обраної професії.

Зауважимо, сучасна система шкільної професійної орієнтації може бути ефективною лише у разі оновлення науково-методичних підходів до її здійснення, удосконалення змісту усіх її етапів (професійна інформація, професійна консультації, професійна діагностика), наближення навчальної діяльності до професійної, підготовки профорієнтологів і кар'єрних радників для допомоги учню у профільному і професійному самовизначенні, інтеграції роботи шкіл, вищих навчальних закладів, урядових структур; оновлення діагностичного інструментарію тощо.

Окреслене вище потребує ґрунтовної й тривалої праці на рівні законодавства, науки і освіти. На нашу думку, успішність оновлення професійної орієнтації буде залежати від багатьох факторів, одним із яких є чітко окреслені аспекти оновлення системи шкільної професійної орієнтації.

Підсумовуючи зазначимо, що для сучасних учнів, професійний та особистісний розвиток є найважливішими цінностями, відповідно система ЗЗСО має створити найкращі умови для самореалізації цих складових. Для того, щоб бути ефективною сучасна шкільна професійна орієнтація має враховувати вікові і індивідуальні особливості сучасних учнів, що самовизначаються, бути аксіологічно спрямованою, а її зміст ґрунтуватися на науково обґрунтованій методологічній базі, зокрема на дослідженнях, що стосуються особливостей сучасного ринку праці і перспектив його розвитку.

Література:

1. Волошук І. П. Формування професійних ціннісних орієнтацій старшокласників в умовах технічного ліцею: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2013. 19 с.
2. Єрмоленко А. Б. Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань теорії поколінь. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2014. Вип. 3. С. 82-87.
3. Зінченко А. Г., Саприкіна М. А. Навички для України 2030: погляд бізнесу. Київ: ТОВ Вид-во "ЮСТОН", 2016. 36с.
4. Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. 2018. Вип. 1. С. 82-88.
5. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / С. В. Єгорова та ін. ; за ред. О.М. Ігнатович. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.
6. Шиделко А. В. Профорієнтація і профвідбір: аксіологічні аспекти: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 140 с.